

Przezviska mieszkańców Wójcice w województwie opolskim

1. Wieś Wójcice i jej historia

Wójcice jako osada słowiańska według źródeł historycznych pochodzi z czasów Piastów, z XIII wieku. Leży opodal Nysy (9 km) na trasie i linii kolejowej Kraków – Nysa – Kłodzko – Jelenia Góra. Jest to miejscowość o bogatej tradycji. Już w 600 r. znajdowały się na tych terenach małe grupy pochodzenia słowiańskiego, które napłynęły ze wschodu jako myśliwi, rybacy, zbieracze.¹

Założycielem Wójcice był prawdopodobnie wasal z bliższego otoczenia biskupa Tomasza I – Wojt (pierwotna nazwa Woytitz została później zmieniona na Woyczycz)², który zwerbował do wsi osadników i kolonistów z gór Smreczanych.

Wieś Wójcice jest nie tylko najstarszą i najliczebniejszą wioską w całej gminie, lecz również wioską różniącą się pod wieloma względami od pozostałych miejscowości gminy Otmuchów. Jest ona ciekawa ze względu na duże nasycenie rzemiosłem: rozlewnia wód, piekarnia, masarnia, usługi budowlane...

Na uwagę zasługuje fakt, że jest to wieś rozwojowa – z każdym rokiem przybywa mieszkańców, jak również i nowych domów mieszkalnych.³ Istotny wpływ na ten stan ma położenie wsi usytuowanej na trasie komunikacyjnej.

Wójcice z wyglądu sprawiają wrażenie, że jest to wieś typowo rolnicza, gdyż są duże zabudowania gospodarcze, lecz prawdziwych rolników jest tu niewielu, a to z powodu tego, iż najlepsze ziemie zabrano pod budowę retencyjnego Jeziora Nyskiego. Pozostałe pola to ziemie o słabej bonitacji – najgorsze ziemie w gminie.

W wiosce tej działa prężnie Koło Gospodyń Wiejskich, skupiających szeregi wzorowych gospodyń, Ochotnicza Straż Pożarna. We wsi istnieje również przedszkole i ośmioklasowa szkoła podstawowa.

¹Informacja pochodzi z monografii K. Kwiatkowskiego, *Dzieje obrazu Matki Bożej Łopatyńskiej*, Opole 1996, s. 6.

²H. Borek, *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Opole 1988, s. 186.

³Wnioski takie wypływają z danych dotyczących Wójcice zawartych w aktach Urzędu Miasta i Gminy w Otmuchowie.

Położenie wsi nad Jeziorem Nyskim sprawia, iż w okresie letnim odwiedza ją każdego roku kilkanaście tysięcy turystów.

Prawdziwą „perłą” i wizytówką miejscowości liczącej obecnie 875 osób⁴ jest kościół, zbudowany w stylu późnego klasycyzmu neoromańskiego. Podczas prac remontowych w 1968 r. przestawiono ołtarz główny zgodnie z wymogami liturgii po Soborze Watykańskim II, a w nawie bocznej umieszczono ołtarz Maryjny, w którym wystawiono łaskami słynący Obraz Matki Bożej Łopatynskiej⁵, przywieziony w 1946 r. z Łopatyna. Obraz ten przywieźli wysiedleńcy z parafii Łopatyn, w powiecie radziechowskim, w województwie tarnopolskim, którzy przyjechali na te tereny w maju 1945 roku.

Wola ówczesnej ludności Wójcic było pozostać na swoich ziemiach ojczystych. Tak więc po II wojnie światowej w Wójcicach spotkały się dwie kultury: zachodnia – miejscowa i wschodnia – napływowa; dwa języki: niemiecki i polski. Autochtonów i przyjezdnych jednoczył kościół, do którego wspólnie przychodzili się modlić. Parafianie w trosce o podniesienie kultu Matki Bożej w łaskami słynącym obrazie przedstawili biskupowi potrzebę koronacji Obrazu. 10 sierpnia 1986 r. kardynał H. Gulbinowicz, Metropolita Wrocławski, dokonał koronacji Obrazu. Od tego czasu wśród wielu sanktuariów w Polsce sanktuarium w Wójcicach zajmuje poczesne miejsce.

Obecnie dla ludu mieszkającego w Wójcicach Obraz jest symbolem jego własnej tożsamości, znakiem wiary i nadziei przetrwania, zachowaniem tradycji chrześcijańsko – polskich.

Wójcice są wsią otwartą – przemieszanie się ludności na przestrzeni ostatnich lat znacznie wzrosło; nie ma już podziału na swoich – autochtonów i tych, co przyszli ze „świata”, łopatynian. Dawne nazwiska i przezwiska mieszkańców w znacznej części utrzymały się. Ich powtarzalność jest często przyczyną nieporozumień. Starsi mieszkańcy przy ustaleniu, o którą osobę chodzi, posługują się przezwiskami, wykorzystując przy tym znajomość koligacji. Informacje dotyczące etymologii tak potrzebnych nieoficjalnych antroponimów można uzyskać zarówno od najstarszych, jak i od młodszych mieszkańców. Przezwisk tych jest sporo, dlatego też zebranie i zanalizowanie tych nazw wydaje się być pracą potrzebną.

2. Przedmiot pracy i sposób opracowania materiału

Materiał onomastyczny prezentowany w niniejszym artykule został zebrany w 1998 roku. Przy jego zbieraniu posłużyłam się metodą subiektywno-ankietową, na którą złożyły się obserwacje, ankiety oraz rozmowy przeprowadzone z mieszkańcami Wójcic.

⁴Liczbę ludności podaję za Wydziałem Ewidencji Ludności Urzędu Miasta i Gminy w Otmuchowie; są to dane za 1998 rok.

⁵Liczne informacje o łaskach uzyskanych przez pątników zawarte są w tzw. Księdze Łask i Księgach Parafialnych Parafii św. Andrzeja w Wójcicach oraz w Rocznikach Diecezji Opolskiej, znajdujących się w Kurii Diecezjalnej w Opolu.

W dotychczasowych badaniach nazw osobowych w Polsce problemy związane z nadawaniem przezvisk były licznie rozpatrywane. Źródłem najważniejszych informacji o pochodzeniu i kształtowaniu się przezvisk są prace min. S. Gali⁶, F. Pluty⁷, K. Długosza⁸, M. Biolik⁹, H. Olech¹⁰, V. Jaros¹¹, A. Opoka-Podobińska i S. Podobiński¹² i innych¹³.

Uwaga badaczy kierowana była na pochodzenie i etymologię – badano przezviska również w aspekcie semantyczno-słotwórczym.

Niniejszy artykuł jest próbą ukazania uwarunkowań społecznych i językowych, jakie towarzyszą nadawaniu przezvisk w małej miejscowości.

Przezviska z punktu widzenia językoznawczego są właściwie powtórzeniem imienia, drugim nazwaniem, dodatkową nazwą w stosunku do imienia i nazwiska, która indywidualizuje w przypadku powtarzających się nazwisk. Łączą się one trwale z daną osobą, lecz nie mają za sobą tradycji pisanej¹⁴. Dla B. Sychty są one określeniami, które pojawiają się poza urzędową nazwą¹⁵. Podobnie pojmuje przezvisko B. Stanecka – Tyralska¹⁶, zaś S. Warchoł i L. Zawitkowska jako istotną cechę przezvisk wskazują ich pejoratywność¹⁷.

Jako nazwania dostosowane do konkretnych osób na podstawie ich charakterystycznych cech są prawdopodobnie najstarszą i do dziś żywą warstwą imiennictwa osobowego¹⁸. Nie mają one oficjalnego charakteru, a przyczyną ich powstania była potrzeba lub chęć dokładniejszego oznaczenia człowieka danej społeczności.

⁶S. Gala, *Słownik nazwisk i przezvisk ludności ziemi piotrkowskiej*, Piotrków Trybunalski 1987.

⁷F. Pluta, *Przezviska ludowe z okolic Głogówka*, ZN WSP w Opolu, Językoznawstwo III, Księga pamiątkowa ku czci prof. dra H. Borka, Warszawa – Wrocław 1991, s. 159–265.

⁸K. Długosz, W. Kupiszewski, *Analiza semantyczno-słotwórcza przezvisk ludowych*, Prace Filologiczne XXIII, Warszawa 1972, s. 51–62.

⁹M. Biolik, *Przezviska i przydomki ludności wiejskiej*, Onomastica XXVIII, 1983, s. 165–179.

¹⁰H. Olech, *Przezviska wsi Kozy w województwie bielsko-bialskim*, Prace Naukowe WSP w Częstochowie, Językoznawstwo III, Częstochowa 1996, s. 113–184.

¹¹V. Jaros, *Przezviska i przydomki mieszkańców Brzeźnicy Nowej i Starej w woj. częstochowskim*, ZN.WSP w Częstochowie, Językoznawstwo II, Częstochowa 1991, s. 57–74.

¹²A. Opoka-Podobińska i S. Podobiński, *Przezviska mieszkańców wsi Jadowniki koło Brzeska-Okocimia*, Opuscula Polonica et Russica IV, Częstochowa 1996.

¹³Liczny materiał na temat przezvisk zawierają referaty z VI Międzynarodowej Sławistycznej Konferencji Naukowej opublikowane w pracy *Przydomki i przezviska w językach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, [w:] *Rozprawy Sławistyczne UMCS* nr 14, 1998 i nr 15; 1999.

¹⁴M. Kamińska, *Nazwiska i przezviska ludności wieśniaczej w Łowieckiem*, Onomastica IV, 1958, z 1, s. 79.

¹⁵B. Sychta, *Przezviska u Kaszubów*, Język Polski XXXVI, 1956, s. 97.

¹⁶B. Stanecka-Tyralska, *Przezviska ludności Jeżowa w powiecie brzezińskim*, RKJ ŁTN XVIII, 1972, s. 183.

¹⁷S. Warchoł, L. Zawitkowska, *Antroponimia wsi Motycz w Lubelskiem*, cz. II. Onomastica XXII, 1977, s. 103.

¹⁸H. Borek, *Wśród śląskich nazw*, Opole 1986, s. 56.

Mają one w niej żywe znaczenie realne¹⁹, są czytelne dla tych, którzy się nimi posługują. Bogactwo językowe przezwisk jest niewyczerpalne, stale istnieje bowiem potrzeba nazywania ludzi na podstawie zaobserwowanych właściwości wewnętrznych czy zewnętrznych²⁰.

Wśród mieszkańców Wójcic zebrałam dużą liczbę przezwisk. Do ich tworzenia przydatne były nie tylko wyrażenia i zwroty, lecz także fakty i zjawiska z zakresu kultury. Tworzenie przezwisk ma w tej miejscowości charakter swoistej zabawy skojarzeniowej, polegającej na dopatrywaniu się związków między wyglądem zewnętrznym osoby a nazwami zwierząt, roślin, wykonawców czynności. Źródłem skojarzeń jest także cecha psychiczna, ulubiony zwrot czy powiedzenie, sposób mówienia, pochodzenie, określona sytuacja... .

W Wójcicach nadawanie przezwisk jest procesem bardzo żywotnym. Przewziska mają tu charakter głównie praktyczny, czyli służą do precyzyjnego określania mieszkańców. Niektóre z określeń są tak znane, iż wiele osób ma trudności z przypomnieniem sobie imienia czy nazwiska przezywanego. Przewziska te cechuje bogactwo znaczeniowe i formalne; widoczna staje się możliwość tworzenia nowych form od swobodnie zmienianych i przekształcanych podstaw. Uwagę zwraca nie tylko możliwość tworzenia przezwisk wieloma sposobami, ale i wielość derywatów, przekształceń, złożień i zestawień.

Zgromadzone przezwiska mieszkańców Wójcic zostaną zanalizowane pod względem znaczeniowym i słowotwórczym według określonego schematu klasyfikacyjnego²¹. Dodatkowe uporządkowanie alfabetyczne nie zostało przedstawione, gdyż nadmiernie powiększyłoby objętość pracy. Przewziska o nieznanym motywacji nie zostały poddane analizie. Informacje umieszczone w nawiasie po przezwisku dotyczą jego genezy. Przy przezwiskach derywowanych wskazano ich podstawy, w przypadku tworzonych sufiksalnie – również sufiksy.

3. Klasyfikacja semantyczna przezwisk

Przewiskowy materiał został sklasyfikowany według dziewięciu grup. O przynależności poszczególnych przezwisk do odpowiedniej grupy zdecydowały ich znaczenia podane przez informatorów.

I. Przewziska od cech zewnętrznych, fizycznych

<i>Bambaryła</i>	–	jest gruby
<i>Biała</i>	–	ma jasne włosy
<i>Blondyna</i>	–	jest blondynką
<i>Broda</i>	–	ze względu na brodę

¹⁹T. Skulina, *O przezwiskach w języku staropolskim i staroruskim. Z polskich studiów slawistycznych*, Warszawa 1972, t. 1, s. 4.

²⁰Sygnalizuje też tę sprawę H. Borek, *ibidem*, s. 56.

²¹K. Długosz, W Kupiszewski, *op. cit.*

<i>Burak</i>	–	rozmawiając czerwieni się
<i>Busz</i>	–	ma gęste, kręcone włosy
<i>Cudak</i>	–	dziwnie się ubiera
<i>Czapla</i>	–	ma długie nogi
<i>Diabeł</i>	–	ma ciemną cerę i czarne włosy
<i>Diament</i>	–	zawsze jest czysty i grzeczny
<i>Drabina</i>	–	osoba szczupła i wysoka
<i>Elegant</i>	–	zawsze starannie ubrany
<i>Gnieciuch</i>	–	często chodzi w niewyprasowanym ubraniu
<i>Gruby</i>	–	jest gruby
<i>Kajak</i>	–	ma duże stopy
<i>Kajtek</i>	–	jest mały
<i>Kielbasa</i>	–	jest mocno rozbudowana
<i>Kudłata</i>	–	ma gęste, kręcone włosy
<i>Kulka</i>	–	jest gruba
<i>Laurka</i>	–	zawsze jest wymalowana
<i>Lewus</i>	–	pisze lewą ręką
<i>Malutka</i>	–	ze względu na niski wzrost
<i>Marchewka</i>	–	ma rude włosy
<i>Okraglak</i>	–	jest gruby
<i>Piegus</i>	–	ma na twarzy piegi
<i>Pulpet</i>	–	jest niski i gruby
<i>Ruda Kita</i>	–	ma rude włosy, które często spina w ogon
<i>Rudy</i>	–	ma rude włosy
<i>Sarna</i>	–	jest zgrabna
<i>Siwy</i>	–	ma siwe włosy
<i>Sroka</i>	–	chodzi w ciemnej kurtce z białymi wstawkami
<i>Szpara</i>	–	jest szczupła
<i>Zezowiec</i>	–	ma wadę wzroku – zeza

1. Przewiska od fizycznej cechy opozycyjnej

<i>Łysy</i>	–	ma gęste, kręcone włosy
<i>Modelka</i>	–	osoba niska i gruba

II. Przewiska od cech psychicznych, usposobienia

<i>Anemia</i>	–	jest powolna i ślamazarna
<i>Aniołek</i>	–	osoba grzeczna i spokojna
<i>Beksa</i>	–	często płacze
<i>Bomba</i>	–	jest nieopanowany i wybuchowy
<i>Ciapek</i>	–	jest nierozgarnięty
<i>Dziki</i>	–	„ucieka” przed ludźmi, unika ich
<i>Filozof</i>	–	wszystko chce naukowo wytłumaczyć
<i>Gadula</i>	–	bardzo dużo mówi
<i>Głqb</i>	–	powolny, długo się zastanawia, nigdy nic nie wie

<i>Histeryczka</i>	–	zawsze panikuje bez powodu
<i>Kameleon</i>	–	często zmienia zdanie
<i>Karabin</i>	–	jest wybuchowy i niezrównoważony
<i>Katarynka</i>	–	mówi bardzo dużo i bardzo szybko
<i>Końcówka</i>	–	zawsze jest ostatnia, na końcu
<i>Kujon</i>	–	dużo się uczy
<i>Lej Woda</i>	–	dużo mówi, przekręca fakty, kłamie
<i>Luka</i>	–	często zapomina się, ma luki w pamięci
<i>Mazgaj</i>	–	placze bez powodu
<i>Myszka</i>	–	osoba cicha, spokojna
<i>Panikara</i>	–	często krzyczy, wpada w panikę
<i>Problem</i>	–	zawsze ma jakiś problem
<i>Pszczółka</i>	–	osoba bardzo tajemnicza i pracowita
<i>Salomon</i>	–	lubi się wymądrzać
<i>Sierota</i>	–	zawsze chodzi sam
<i>Szeryf</i>	–	uważa, że jest najważniejszy we wsi
<i>Sztuka</i>	–	wszystko robi byle jak
<i>Sztywniak</i>	–	zawsze jest smutny, przygnębiony
<i>Szybki Bil</i>	–	zawsze się spieszy
<i>Wolna Europa</i>	–	lubi plotkować, wszystko o wszystkim wie

III. Imiona zdrobnione od nazw osobowych

1. Przewiska od imion

<i>Adelka</i>	–	od im. Adela
<i>Alek</i>	–	od im. Aleksander
<i>Domino</i>	–	od im. Dominik
<i>Edko, Eduś</i>	–	od im. Edward
<i>Francyk</i>	–	od im. Franciszek
<i>Fredek</i>	–	od im. Ferdynand
<i>Gabrycha</i>	–	od im. Gabriela
<i>Heniusz</i>	–	od im. Henryk
<i>Jadamek</i>	–	od im. Adam
<i>Jalka</i>	–	od im. Alicja
<i>Jewka</i>	–	od im. Ewa
<i>Jędrek</i>	–	od im. Andrzej
<i>Jojtuś</i>	–	od im. Wojciech
<i>Każmirko</i>	–	od im. Kazimierz
<i>Maniuś</i>	–	od im. Marian
<i>Mańka, Marycha</i>		
<i>Maszka</i>	–	od im. Maria
<i>Sabka</i>	–	od im. Sabina
<i>Tofilek</i>	–	od im. Teofil
<i>Władko</i>	–	od im. Władysław

2. Przezviska od nazvisk

<i>Baku</i>	–	od nazw. Bak
<i>Baranek</i>	–	od nazw. Baranowski
<i>Bulikuś</i>	–	od nazw. Bulik
<i>Buła</i>	–	od nazw. Bułka
<i>Drozda</i>	–	od nazw. Drozdowski
<i>Gorylek</i>	–	od nazw. Goryl
<i>Grygori</i>	–	od nazw. Grygorowicz
<i>Humen</i>	–	od nazw. Humeniuk
<i>Iwa</i>	–	od nazw. Iwańczuk
<i>Koniuś</i>	–	od nazw. Konik
<i>Lipa</i>	–	od nazw. Lipiński
<i>Szklarz</i>	–	od nazw. Szkleniarz
<i>Trytek</i>	–	od nazw. Trytko
<i>Wilek</i>	–	od nazw. Wilman

IV. Przezviska od zainteresowań, upodobań, nawyków

<i>Alpejczyk</i>	–	lubi jeździć w góry, często chwali się, że był w Alpach
<i>Bohomaz</i>	–	brzydko rysuje
<i>Bzyk</i>	–	jeździ rowerem, a wydaje dźwięki naśladujące samochód
<i>Czajnik</i>	–	często gwizdże
<i>Czarna Kizi</i>	–	lubi kaszanke
<i>Kabzel</i>	–	codziennie pije piwo
<i>Kawa</i>	–	kilka razy dziennie pije kawę
<i>Kiszona</i>	–	lubi kiszona kapustę
<i>Kubek</i>	–	pije napoje tylko z kubka
<i>Kuna</i>	–	kradnie sąsiadom kury
<i>Maminsynek</i>	–	zawsze i wszędzie chodzi z mamą
<i>Muzyk</i>	–	uczęszcza do szkoły muzycznej
<i>Parowóz</i>	–	pali kilkanaście papierosów dziennie
<i>Pasztet</i>	–	lubi pasztet
<i>Pchła</i>	–	rozmawiając przechodzi z tematu na temat
<i>Raper</i>	–	słucha muzyki rapp
<i>Schabu</i>	–	z wszelkich mięs je wyłącznie schab
<i>Snajper</i>	–	dobrze strzela z procy
<i>Sokół</i>	–	chodzi (krąży) bez potrzeby po wsi
<i>Śpiwok</i>	–	głośno śpiewa w kościele
<i>Wędk</i>	–	zawsze w weekend jeździ na ryby
<i>Łyski</i>	–	lubi wódkę

V. Przezviska od ulubionych powiedzonek, sposobu mówienia

<i>Aj dola, dola</i>	–	często powtarza te słowa
<i>Brudzia</i>	–	tak mówi na wódkę

<i>Jojo</i>	–	mówi „jo” zamiast „ja”
<i>Kicia</i>	–	tak woła na kota
<i>Kilo</i>	–	nadużywa wyrazu kilogram
<i>Kurde Felek</i>	–	często powtarza te słowa
<i>Labirynt</i>	–	mówi w sposób zawity i niezrozumiały
<i>Nie ma lekko</i>	–	często powtarza te słowa
<i>Pajda</i>	–	tak mówi na kromkę
<i>Pusia</i>	–	tak woła na psa (nie jest to jednak imię psa)
<i>Się ma</i>	–	w ten sposób wita się ze znajomymi
<i>Świnto prawda</i>	–	potwierdza tymi słowami każdą wypowiedź
<i>Trajkotka</i>	–	mówi szybko i niewyraźnie
<i>Wołacz</i>	–	mówi bardzo głośno
<i>Złote piaski</i>	–	tak nazywa plażę

VI. Przewiska od wykonywanej pracy, spełnianej funkcji

<i>Amper, Drucik</i>	–	jest elektrykiem
<i>Farosz</i>	–	ksiądz
<i>Igła</i>	–	jest krawcową
<i>Joker</i>	–	prowadzi hurtownię pod tą nazwą
<i>Kombajnista</i>	–	jeździ kombajnem
<i>Kufel</i>	–	prowadzi bar
<i>Oranżada</i>	–	jest właścicielem rozlewni wód
<i>Piguła, Tableta</i>	–	pielęgniarka
<i>Ropa</i>	–	sprzedaje paliwo
<i>Sołtys</i>	–	pełni we wsi obowiązki sołtysa
<i>Wiórek</i>	–	prowadzi zakład stolarski

VII. Przewiska od bohaterów filmowych, literackich, postaci historycznych

<i>Bandi</i>	–	wygląda jak filmowy Bandi
<i>Bulinos</i>	–	ma, podobnie jak Buli, duży nos
<i>Ciamajda</i>	–	jest powolny, podobnie jak Smerf – Ciamajda nic nie potrafi zrobić
<i>Donpedro</i>	–	wszystkich szpieguje
<i>Japa</i>	–	robi wszystko z siłą pana Japy
<i>Kargul</i>	–	zawsze stoi przy płocie
<i>Kuba Rozpruwacz</i>	–	potrafi otworzyć każdy zamek
<i>Laluś</i>	–	jest elegancki, często przegląda się w lusterku jak Smerf – Laluś
<i>Maja</i>	–	jest pracowita jak pszczołka Maja
<i>Maruda</i>	–	często marudzi jak Smerf – Maruda
<i>Pinokio</i>	–	ma długi nos
<i>Zeus</i>	–	uważa, że jest najważniejszy we wsi

W obrębie tej grupy znajdują się też przezviska: *Alfonso, Alraro, Clarita, Jesus, Meldy, Paloma*. Brak przy nich wyjaśnień; stosowane są wymiennie, a odnoszą się do grupy emerytek, które często rozmawiają o losach bohaterów seriali.

Kilka przezvisk pochodzi od nazw reklamowych produktów: *Calgon, Fastum, Malma, Omo, Pampers, Piker, Woltaren*, a ich nosiciele nie mają żadnych związków z tymi określeniami; nie potrafią podać ich wyjaśnień.

VIII. Przezviska od miejsca zamieszkania, faktu biograficznego

<i>Bazylek</i>	—	od im. ojca Bazyli
<i>Benek</i>	—	ojciec miał na imię Benedykt
<i>Firlej</i>	—	od miejscowości Firlejów, skąd pochodzi
<i>Francuz</i>	—	ma rodzinę we Francji, o której często opowiada
<i>Guzowata</i>	—	od nazwiska pierwszego męża
<i>Jarycz</i>	—	pochodzi z miejscowości Jaryczów
<i>Kościej</i>	—	pochodzi z Kościejowa
<i>Kowal</i>	—	ojciec i dziadek byli kowalami
<i>Kulik</i>	—	od miejscowości Kulików, skąd pochodzi
<i>Malech</i>	—	pochodzi z miejscowości Malechów
<i>Radomiak</i>	—	dziadek pochodził z Radomia
<i>Stare Sioło</i>	—	przyjechała ze Starego Sioła

IX. Przezviska niejasne

Aszej, Bencior, Gusior, Harkan, Kamel trop, Kuzodzioby, Sirokes, Szkrabaj.

4. Klasyfikacja słowotwórcza przezvisk

Zebrane przezviska można podzielić pod względem słowotwórczym na dwie grupy, z których pierwsza obejmuje przezviska prymarne, druga natomiast przezviska sekundarne.

I. Przezviska prymarne są to w większości apellativa używane w funkcji przezvisk.

Do tej grupy należą następujące przezviska:

Amper, Anemia, Beksa, Bohomaz, Bomba, Broda, Brudzia, Burak, Busz, Ciamajda, Czajnik, Czapla, Diabeł, Diamant, Drabina, Elegant, Farosz, Filozof, Głąb, Igła, Japa, Kabzel, Kajak, Kameleon, Karabin, Katarynka, Kawa, Kicia, Kielbasa, Kowal, Kubek, Kufel, Kuna, Labirynt, Luka, Muzyk, Oranżada, Pajda, Pasztet, Pchła, Piguła, Problem, Pulpet, Ropa, Sarna, Sierota, Snajper, Sokół, Soltys, Sroka, Szeryf, Szpara, Sztuka, Tabletki, Wędka, Łyski.

II. Przezviska sekundarne

1. Formacje odrzeczownikowe powstałe:

a) od imion

— za pomocą sufiksów:

-ek:

Bazylek, Fredek, Jadamek, Jędredek, Kajtek, Tofilek

-ka:	<i>Adelka, Jalka, Jewka, Mańka, Maszka, Sabka</i>
-ko:	<i>Edko, Kaźmirko, Władko</i>
-o:	<i>Domino</i>
-uś:	<i>Eduś, Heniuś, Jojtuś, Maniuś</i>
-cha:	<i>Gabrycha, Marycha</i>
-yk:	<i>Francyk</i>

— przez derywację wsteczną

<i>Alek</i>	←	<i>Aleksander</i>
<i>Benek</i>	←	<i>Benedykt</i>

— przeniesienia

Bandi, Donpedro, Joker, Kargul, Maja, Pinokio, Pusia, Salomon, Zeus.

b) od nazwisk

— za pomocą sufiksów:

-a:	<i>Guzowata</i>
-ek:	<i>Baranek, Gorylek, Trytek, Witek</i>
-u:	<i>Baku</i>
-uś:	<i>Bulikuś, Koniuś</i>

— przez derywację wsteczną

<i>Buła</i>	←	<i>Bułka</i>
<i>Drozda</i>	←	<i>Drozdowski</i>
<i>Grygori</i>	←	<i>Grygorowicz</i>
<i>Humen</i>	←	<i>Humeniuk</i>
<i>Iwa</i>	←	<i>Iwańczuk</i>
<i>Lipa</i>	←	<i>Lipiński</i>
<i>Szklarz</i>	←	<i>Szklencarz</i>

c) od nazw miejscowych

— za pomocą sufiksów:

-ak:	<i>Radomiak</i>
-(ej) czyk:	<i>Alpejczyk</i>
-uz:	<i>Francuz</i>

— przez derywację wsteczną

<i>Firlej</i>	←	<i>Firlejów</i>
<i>Jarycz</i>	←	<i>Jaryczów</i>
<i>Koście</i>	←	<i>Kościejów</i>
<i>Kulik</i>	←	<i>Kulików</i>
<i>Malech</i>	←	<i>Malechów</i>

— przez przeniesienie

Stare Sioło

d) formacje odapelatywne tworzone sufiksami:

-ak:	<i>Cudak</i>
-ata:	<i>Kudłata</i>
-ek:	<i>Aniolek, Ciapek, Wiórek</i>

-ik:	<i>Drucik</i>
-ka:	<i>Histeryczka, Kulka, Laurka, Marchewka, Modelka, Myszk</i> <i>ka, Pszczółka</i>
-nik:	<i>Okularnik</i>
-or:	<i>Gusior</i>
-owiec:	<i>Zezowiec</i>
-ówka:	<i>Końcówka</i>
-ista:	<i>Kombajnista</i>
-u:	<i>Schabu</i>
-us:	<i>Piegus</i>
-uś:	<i>Laluś</i>

— przez derywację wsteczną

Kilo ← *kilogram*

2. Formacje odczasownikowe powstałe:

— za pomocą sufiksów:

-a:	<i>Maruda</i>
-acz:	<i>Wolacz</i>
-aj:	<i>Mazgaj, Szkrabaj</i>
-ra:	<i>Panikara</i>
-ka:	<i>Trajkotka</i>
-ok:	<i>Śpiwok</i>
-on:	<i>Kujon</i>
-uch:	<i>Gnieciuch</i>
-uła:	<i>Gaduła</i>

— przez derywację wsteczną

Bzyk ← *bzykać (bzyczyć)*

3. Formacje odprzymiotnikowe powstałe:

— za pomocą sufiksów:

-ak:	<i>Okraglak, Sztynniak</i>
-ka:	<i>Malutka</i>
-us:	<i>Lewus</i>
-yna:	<i>Blondyna</i>

— przez przeniesienie

Biała, Dziki, Gruby, Kiszona, Łysy, Rudy, Siwy

4. Zestawienia, zrosty, złożenia

Aj dola, dola; Bambaryła, Bulinos, Czarna Kizi, Jojo, Kamel trop, Kuba Rozpruwacz, Kurde Felek, Kuzodzioby, Lej Woda, Maminsynek, Nie ma lekko, Ruda Kita, Parowóz, Sie ma, Szybki Bil, Świnyto Prowda, Wolna Europa, Złote Piaski.

5. Inne

Aszej, Bencior, Harkan, Sirokes

5. Charakterystyka przezwisk mieszkańców Wójcic

Z zebranego materiału wynika, że w procesie tworzenia przezwisk mieszkańców małej miejscowości najczęściej dostrzegane bywa fizyczne podobieństwo desygnatów.

Przezviska od cech zewnętrznych tworzą dość liczną grupę (18,47%). Geneza tych przezwisk związana jest z jakąś szczególną cechą fizyczną rzucającą się w oczy. Podstawą kojarzenia jest tu dominujące podobieństwo jednej z cech doznawanej przez określony receptor wzrokowy. Spotykamy w tej grupie dużą różnorodność nazw zwierząt, roślin, artykułów spożywczych. Są to zatem nazwy pospolite wybrane z zasobu leksykalnego mieszkańców w sposób umotywowany. Przezviska te są częścią dwóch systemów: systemu nazw i systemu znaczeń. Przy ich tworzeniu dokonuje się przeniesienie nazwy lub znaczenia.

Charakterystycznym zjawiskiem jest to, że na określenie jednej cechy fizycznej mieszkańcy tworzą bardzo dużo przezwisk, np. otyłość wyrażają następującymi przezwiskami: *Gruby, Kielbasa, Okrągłak, Pulpet...*

Wśród zebranych przezwisk wyróżnić można przezwiska nacechowane ujemnie, np. *Gnieciuch, Zezowiec...*. Występują również przezwiska pochodzące od fizycznej cechy opozycyjnej, np. *Łysy* (ma gęste, kręcone, długie włosy), *Modelka* (osoba niska i gruba)...

Mieszkańcy tworzą również przezwiska od cech psychicznych, usposobienia. Stanowią one 15,76 % i wskazują na sposób bycia osób przezywanych, na ich usposobienie; większość z nich posiada wartość metaforyczną. Liczna (19,65%) jest również grupa przezwisk utworzonych od imion lub nazwisk. Prócz informacji od kogo w bezpośredniej linii pochodzi rodzina, zawierają często duży ładunek humoru dla postronnego obserwatora nie zawsze do uchwycenia, por. *Koniusz, Trytek...* Forma przezwisk charakteryzuje również ich właściciela, czasem nawiązuje do sytuacji z jego życia, sposobu zwracania się do niego rodziny, znajomych, z intencją wyśmiania lub dokładniejszego wskazania o kim mowa, np. *Baranek, Szklarz...*

Przezviska odimienne w dużej mierze pochodzą również od imion przodków – dziadków, ojca lub matki. Ciekawym wydaje się fakt, iż jedna osoba posiada kilka przezwisk, por. *Maria – Mańka, Marycha, Maszka...*. Chętnie tworzone są również przezwiska od zainteresowań, upodobań, nawyków. Grupę tych przezwisk (12,5%) inicjują osoby najbliższe, znające upodobania przezywanych. Stąd przezwiska min. *Czajnik, Kiszona, Raper...*. Często (8,15%) przezwiska pochodzą też od ulubionych zwrotów i wyrażen. Wskazują one na bystrość obserwacji i duże poczucie humoru mieszkańców wsi. Podchwytują oni nie tylko charakterystyczne powiedzonka, ale i sposób ich wymawiania, np. *Wołacz* – mówi bardzo głośno... Większość przezwisk ma jednak charakter dokładnych cytatów, np. *Aj dola, dola, Świnto prawda...*

Inny charakter mają przezwiska utworzone od wykonywanej pracy, spełnianej funkcji (7,06%). Wyróżniają one przezywanego od pozostałych strojem, np. *Farosz, Piguła...*, specjalistycznym sprzętem, np. *Amper, Igła...*, czy też specyficznym miejscem pracy, np. *Joker, Kufel...*

Wśród młodszych mieszkańców cieszą się dużą popularnością (6,52%) przezviska tworzone od bohaterów filmowych. Proces ich tworzenia polega na wyszukiwaniu związków między wyglądem zewnętrznym osoby a postacią filmową bądź między zachowaniem się osoby a bohaterem. Przezviska te są ciągle aktualizowane nazwaniami następnych postaci filmowych, których wygląd, zachowanie jest bardziej rzeczywistym odbiciem osoby przeżywanej. Tworzenie tych przezvisk uzależnione jest od mody. Ściśle odzwierciedlają one programy telewizyjne, bardzo często są zmieniane i dla starszych mieszkańców niezrozumiałe.

Do przezvisk dzieci i młodzieży należą min. przezviska: *Bandi, Laluś, Maja, Pinokio...*. Najnowsze przezviska tej grupy zaczerpnięte zostały z bardzo popularnych w ostatnim czasie seriali meksykańskich i brazylijskich. Są to min. *Alraro, Jesus, Meldy, Paloma...*. Ciekawy jest również sposób identyfikacji i zestawiania osób z reklamowanymi w telewizji czy radio produktami. Tą drogą młodzi mieszkańcy zaczerpnęli min. przezviska *Omo, Pampers, Woltaren...*.

Najstarsi mieszkańcy, tj. wysiedleńcy z parafii Łopatyn, którzy przyjechali na ziemię opolskie w 1945 roku, mają przezviska utworzone od faktu biograficznego lub miejsca zamieszkania. Najczęściej związane są one z miejscowościami w Archidiecezji Lwowskiej (6,52%), np. *Firlej, Kulik...*. Przezviska te funkcjonują wyłącznie wśród osób w podeszłym wieku i wraz ze śmiercią osoby przeżywanej zanikają²². Bywają też przezviska niejasne (4,34%). Część z nich ma za podstawę wyrazy przejrzyste semantycznie, kilka jest jednak zupełnie niejasnych, np. *Aszej, Sirokes...*. Wspólne problemy i zainteresowania wpływają na tworzenie przezvisk przydatnych i zrozumiałych tylko w ich środowisku. Uważają, iż używanie takich określeń wzmacnia więź środowiskową.

Rozważając przezviska pod względem słowotwórczym, skoncentrowałam się na sposobach tworzenia przezvisk, odróżnianiu nazw niederywowanych i nazw jednowyrazowych powstałych od form derywowanych za pomocą różnych sufiksów. Mieszkańcy, tworząc przezviska, nie sugerują się względami językowymi, lecz cechami fizycznymi, nawykami itp.

Najliczniejszą jednak grupę (30,43%) tworzą przezviska utworzone bezpośrednio od apelatywów poprzez wykorzystanie asocjacji i metaforyki. Do tej grupy należą min. *Amper, Czapla, Igła, Ropa...*.

Drugą – liczącą (69,56%) grupę przezvisk stanowią formy derywowane od rzeczownikowe, odczasownikowe i odprzymiotnikowe. Najliczniej tworzone są one za pomocą różnych derywatów sufiksalnych. Formacje od rzeczownikowe tworzone są najczęściej min. przez sufiksy:

-ek (*Gorylek, Jadamek, Trytek, Wilek...*)

-ka (*Jalka, Jewka, Laurka, Sabka*).

Są to najbardziej produktywne sufiksy. Niektóre przezviska utworzone od imion, nazwisk, nazw miejscowych powstały przez derywację wsteczną min. *Alek* ← *Aleksander*, *Buła* ← *Bułka*, *Jarycz* ← *Jaryczów...*. Ten typ przezvisk jest sto-

²²Przezviska te wśród osób młodych nie są znane lub są mało znane; nie potrafią one wyjaśnić, co dane przezvisko oznacza i wskazać osoby, które one określają.

sunkowo prosty i nie wymaga fantazji. Formacje odczasownikowe (5,97 %), np. *Kujon, Śpiwok...* i odprzymiotnikowe (6,52%) np. *Dziki, Gruby, Rudy...* są wśród przezwisk sporadyczne. Powstały głównie przez przeniesienie nazwy na tle podobieństwa zewnętrznego desygnatu (*Malutka, Siwy...*) lub poprzez odzwierciedlenie w nazwie ulubionych czynności (*Gadula, Palacz, Śpiwok...*). Wśród zebranego materiału jest również kilka (10,86%) zrostów, złożzeń i zestawień, np. *Americanos, Czarna Kizi, Nie ma lekko, Szybki Bil...*. Formacja ta stanowi klasę nazw przejściowych. Przezviska te są często zmieniane i modyfikowane. Inne przezviska (*Aszej, Bencior, Sirokes...*) to w dużej mierze (2,17%) przezviska niejasne, dla których informatorzy nie podali żadnej motywacji. Choć z punktu widzenia języka są to formacje nieczytelne, to ciekawym wydaje się fakt, iż ich nosiciele nie uważają ich za przezviska mające charakter nieprzyzwoity.

6. Wnioski końcowe

Bogaty zbiór przezvisk, które zgromadzono w Wójcicach, świadczy o niesłabnącej potrzebie dokładnego charakteryzowania jednostek. Przezvisko jawi się jako niekonieczne, jednak niemal każda osoba we wsi takie określenie posiada.

Tak przedstawia się problem tworzenia przezvisk w Wójcicach. Z uzyskanych danych wynika, że przezviska tworzone są bardzo chętnie – a większość mieszkańców dzisiaj się bez nich nie obejdzie. W kontaktach codziennych zastępują one nazwiska, różnicują społeczność, a zarazem tworzą niepisany katalog nazw osobowych funkcjonujących w ich społeczności. Bywa on modyfikowany i przekształcany w zależności od upodobań, nawyków, cech charakteru, „mody telewizyjnej” itp. Związany jest z aktualną modą i na bieżąco wprowadzane są korekty.

Stwierdzenie, że „jeżeli ktoś ma przezvisko – to jest ono dowodem, że źle mu dobrano imię”²³, mieszkańcy określają jako bardzo, bardzo trafne.

²³Por. J. Steinbeck, *Na Wschód od Edenu*, przeł. B. Zieliński, PIW 1963, t. I, s. 341.